

ความเป็นจริงของพุทธปรัชญาเถรวาทในมุมมองวิทยาศาสตร์

Theravada Buddhist Philosophy's Ultimate Reality in the Viewpoint of Science

พระมหาสมเจต สมจारी
Pharama Somjet Samacari
นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาปรัชญา
Ph.D. Student Department of Philosophy
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Gradual School Mahachulalongkornrajavidyalaya University
E-mail : shitahui1610@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความเป็นจริงของพุทธปรัชญาเถรวาทและวิทยาศาสตร์ และเพื่อวิเคราะห์ความเป็นจริงของพุทธปรัชญาเถรวาทในมุมมองวิทยาศาสตร์ จากการศึกษาพบว่า ความเป็นจริงของพุทธปรัชญาเถรวาทมีลักษณะตรงกัน (ยถาภูต) และสมนัยกัน (สนธิ) อยู่ระหว่างกลาง (มัชฌิม) ความเป็นจริงมี 2 ระดับ คือ สมมติสัจจะ และปรมัตถสัจจะ สำหรับวิธีการเข้าถึงความเป็นจริงใช้การคิดเรื่องต่างๆ อย่างละเอียดจนเข้าถึงความเป็นจริงของเรื่องนั้นอย่างถูกต้อง เรียกว่า โยนิโสมนสิการ และมีนิพพานเป็นเป้าหมายการเข้าถึงความเป็นจริงส่วนความเป็นจริงของวิทยาศาสตร์ มีลักษณะเป็นอเทวนิยมไม่เชื่อในเรื่องของสิ่งเหนือธรรมชาติทั้งหลายที่พ้นโลกธรรมชาติในปัจจุบัน แต่จะเชื่อความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ธรรมชาติที่เกิดจากการใช้เหตุผลพิสูจน์สมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยวิธีการที่เริ่มตั้งแต่การสำรวจกำหนดขอบเขตของปัญหา การตั้งสมมติฐาน การทดลองเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผล ทำอย่างต่อเนื่อง จนได้คำตอบโดยปราศจากอคติ ความเป็นจริงของวิทยาศาสตร์มี 2 ระดับ คือ วิทยาศาสตร์เทียมและวิทยาศาสตร์แท้ การเข้าถึงความเป็นจริงใช้วิธีการ 5 ขั้นตอน สำหรับเป้าหมายการเข้าถึงความเป็นจริงก็เป็นไปเพื่อแสวงหาความรู้และนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์กับมนุษยชาติ และความเป็นจริงของพุทธปรัชญาในมุมมองวิทยาศาสตร์ไม่ได้มีความขัดแย้งกันกับวิทยาศาสตร์ เพียงแต่วิทยาศาสตร์มุ่งเน้นศึกษาหาความรู้ในเรื่องสสารเป็นหลัก ในขณะที่พุทธปรัชญาเถรวาทมุ่งศึกษาทั้งสสาร (รูปธรรม) และ อสสาร (นามธรรม)

คำสำคัญ: ความเป็นจริง, พุทธปรัชญาเถรวาท, วิทยาศาสตร์

ABSTRACT

This article presents an to study the ultimate reality in Theravada Buddhist Philosophy and science, and to analyze the ultimate reality in Theravada Buddhist Philosophy in a scientific viewpoint. This is a documentary research.

In the study of the first objective, it was found that the ultimate reality in Theravada Buddhist Philosophy is identical (yathābhūta), intercourse (sāṇḍhi), and moderate (majjhima). In order to understand the ultimate reality, one is to consider that thing conscientiously and precisely until one can see it as it really is and this is called Yonisomanasikāra wherein Nibbāna is the objective in understanding such reality. In nature the scientific reality is atheism which does not believe in

all supernatural phenomena that surpass the present natural world and believe in the natural knowledge gained from reasoning to testify the assumptions. The method begins with identifying problem, setting assumptions, testing and collecting data and then analyzing data and concluding. To acquire the knowledge, there are 5 steps and the objective is to seek knowledge and apply it to benefit mankind and the ultimate reality in Theravada Buddhist Philosophy to some extent is not diametrically opposed to the reality in science especially corporeality. However, science mostly aims to study materials while Theravada Buddhist Philosophy extensively aims to study both materials and non-materials.

Keywords: Ultimate Reality, Theravada Buddhist Philosophy, Science

1. บทนำ

ความเป็นจริง (reality) คือ สิ่งที่เป็นความจริงแท้ (เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, 2547, หน้า 158) เป็นภาวะ (being) ที่มีอยู่จริง ภาวะที่เป็นอย่างนั้นแน่แท้ที่ไม่กลับกลายเป็นอย่างอื่น หรือสิ่งเป็นจริง สิ่งที่มีอยู่จริง (existence) เป็นอยู่จริง ซึ่งอาจรู้ได้หรือไม่อาจรู้ได้ทางประสาทสัมผัส (ราชบัณฑิตยสถาน, 2540, หน้า 86) ความเป็นจริงเป็นเรื่องของอภิปรัชญา ซึ่งต่างจากความจริง (truth) ซึ่งเป็นเรื่องของญาณวิทยา (Epistemology) การจะเข้าถึงความเป็นจริงได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยวิธีการค้นหาความจริง แต่ความจริงที่ได้รับนั้นจะตรงกับความเป็นจริงหรือไม่นั้นยังเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันอยู่อย่างกว้างขวางในสาขาวิชาปรัชญา บางคนมีทรรศนะว่า สิ่งที่เราเรียกว่าความจริงได้นั้นจะต้องตรงกับความเป็นจริง เช่น โสเครตีส เป็นต้น บางคนมีทรรศนะว่า มนุษย์ไม่สามารถเข้าถึงความเป็นจริงได้เพราะสมองของมนุษย์มีข้อจำกัดในการรับรู้ เช่น อิมมานูเอล คานท์ เป็นต้น ปัญหาเรื่องความเป็นจริงคืออะไรนั้น เป็นปัญหาที่มนุษย์ถกเถียงกันมาทุกยุคทุกสมัย บางทรรศนะมองว่าความเป็นจริงมีเพียงหนึ่งเดียว ทรรศนะนี้ถูกเรียกว่า เอกนิยม ได้แก่ แนวคิดแบบสสารนิยม หรือจิตนิยม บางทรรศนะมองว่าความเป็นจริงมีสองส่วน ได้แก่ ทวินิยม บางทรรศนะมองว่าความเป็นจริงมีมากกว่าสองหรือมีอยู่หลากหลาย ได้แก่ พหุนิยม ความพยายามที่จะหาคำตอบในเรื่องนี้ ก่อให้เกิดระบบปรัชญาและศาสนา ตลอดจนพัฒนาเป็นวิทยาศาสตร์ดังที่ทราบกันอยู่ในปัจจุบัน การถกเถียงในเรื่องนี้เป็นไปอย่างรุนแรงและกว้างขวางมาก จนเกิดนิทานตลกขบขันต่าง ๆ ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อุทานแห่งพระสุตตันตปิฎก (ขุ.อ. 25/138/126-128) และกลายเป็นสำนวนไทยที่รู้จักกันดี ซึ่งมีความหมายว่า แต่ละคนไม่รู้จักความจริง ถึงอย่างนั้นต่างก็ยืนยันว่าสิ่งที่ตนรู้นั้นเป็นความจริงที่ตรงกับความเป็นจริงและถูกต้องแต่เพียงอย่างเดียว

ความเป็นจริงในมุมมองวิทยาศาสตร์สมัยใหม่จะต้องเป็นสิ่งที่ตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลง ความเป็นจริงทั้งหลายถูกควบคุมด้วยกฎธรรมชาติ นักวิทยาศาสตร์พยายามเข้าถึงความเป็นจริงอันเป็นสัจจะในธรรมชาตินี้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ มีการพิสูจน์ทดลอง มีการใช้เครื่องมือวัดกรรมและเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการสืบค้นเพื่อให้เข้าถึงความเป็นจริงนั้น ส่วนในด้านรากฐานทางอภิปรัชญา สมภาร พรหมทา กล่าวว่า “รากฐานทางอภิปรัชญาของวิทยาศาสตร์ คือ แนวคิดแบบสสารนิยม (materialism) เพราะวิชาวิทยาศาสตร์ไม่อนุญาตให้ใส่เรื่องที่ไม่สามารถตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัสลงในเนื้อหาของวิชาวิทยาศาสตร์” (สมภาร พรหมทา, 2540, หน้า 158 - 160)

วัชร งามจิตรเจริญ (2552, หน้า 375) กล่าวเพิ่มเติมว่า “วิทยาศาสตร์ไม่ได้มีรากฐานที่เป็นสสารนิยมเต็มตัวและถึงแม้จะถือว่าวิทยาศาสตร์มีรากฐานบนแนวคิดแบบสสารนิยมแต่วิทยาศาสตร์ ก็ไม่ได้ปฏิเสธสิ่งที่พิสูจน์ด้วยประสบการณ์ตรงไม่ได้อย่างสิ้นเชิง ดังจะเห็นได้จากเรื่องอนุภาคของควอนตัมฟิสิกส์ และการพิสูจน์เรื่องการกลับชาติมาเกิดของปรีจิตวิทยา (parapsychology) เป็นตัวอย่าง (ปรีจิตวิทยาแม้ไม่ใช่วิทยาศาสตร์แท้ แต่ก็จัดเป็น

วิทยาศาสตร์แบบหนึ่ง คือ เป็นวิทยาศาสตร์เทียม (pseudo-science) เพราะยังพยายามใช้เครื่องมือและวิธีการบางอย่างของวิทยาศาสตร์) ซึ่งปัจจุบันนี้ก็มีนักวิทยาศาสตร์หลายคนให้ความสนใจแก่เรื่องจิตและเรื่องทางศาสนา อย่างเช่น ฟริตจอฟ คาปรา (Fritjof Capra)”

ในเรื่องนี้พุทธปรัชญาเถรวาทแบ่งความจริงเป็น 2 ประเภท คือ สมมติสัจจะ (จริงโดยสมมติ) คือ โดยความตกลงหมายรู้ร่วมกันของมนุษย์ เช่น นาย ก. นาย ข. ช้าง ม้า มด โต๊ะ หนังสือ พ่อ แม่ ลูก เพื่อน เป็นต้น ซึ่งเมื่อกล่าวตามสภาวะ หรือโดยปรมาัตถ์แล้ว ก็เป็นเพียงสังขารหรือนามรูปหรือชั้น 5 เท่านั้น ส่วนปรมาตถสัจจะ (จริงโดยปรมาัตถ์) คือ ความจริงโดยความหมายสูงสุด เช่น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ความหมายของ “ความเป็นจริง” หรือ “ความมีจริง” นี้ มีหลายนัยหรือหลายระดับ โดยเฉพาะในส่วนของปรมาตถธรรมนั้นทางคัมภีร์อภิธรรมมิมโนทัศน์เรื่องปรมาตถธรรม 4 ได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน อย่างไรก็ตาม การจัดและอธิบายตามหลักอภิธรรมนี้ทำให้ผู้เข้าใจไขว้เขวว่า ปรมาตถธรรม คือ สิ่งที่มีจริงอย่างสูงสุด (Absolute Reality) นั่นคือ เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเองและคงที่ไม่เปลี่ยนแปลงไม่แตกดับ ซึ่งความเข้าใจนี้ทำให้สิ่งนี้กลายเป็นสภาวะ ซึ่งปรัชญาตะวันตกเรียกว่า substance (สาระ, แก่น) หรือในปรัชญาอินเดียเรียกว่า ทรวะ (ในภาษาไทยเราใช้คำนี้ในรูปของ “ทรัพย์” โดยใช้หมายถึงเงินทองและสมบัติหรือสิ่งมีค่าต่างๆ) รวมทั้งกลายเป็นอัตตาไปด้วย คำว่า “ปรมาตถธรรม” ในที่นี้จึงหมายถึงสิ่งที่มีจริงที่ลัดทอนเป็นสิ่งอื่นไม่ได้ ซึ่งก็คือสิ่งที่มีความจริงระดับปรมาตถสัจจะนั่นเอง ความเป็นจริง ได้แก่ จิต เจตสิก รูป ที่นำมาจัดและอธิบายในคัมภีร์อภิธรรมก็คือคำสอนเรื่องชั้น 5 ในพระสูตรนั่นเอง เจตสิก คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และจิตก็คือวิญญาณขันธ์ ส่วนรูปก็คือรูปขันธ์ ซึ่งเป็นไปตาม กฎไตรลักษณ์ ส่วนนิพพานก็คือนิโรธ หมายถึง ความหลุดพ้นหรือความดับแห่งกิเลสตามที่ปรากฏใน พระสูตรหลายแห่ง นิพพานก็เป็นปรมาตถธรรมจึงไม่ได้หมายถึงสิ่งมีจริงสูงสุดที่คงที่ชนิดหนึ่งแต่อย่างใด (วัชรระ งามจิตรเจริญ, 2552, หน้า 50-51)

ปัญหาสำคัญในมุมมองของวิทยาศาสตร์ ก็คือสิ่งที่เรียกว่า จิต เจตสิก และนิพพานนั้น วิทยาศาสตร์ไม่อาจยอมรับได้ว่ามีอยู่จริง เพราะไม่สามารถพิสูจน์ทดลองได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และอุปกรณ์เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ก็ยังไม่สามารถสืบค้นถึงความเป็นจริงในพุทธปรัชญาเถรวาทได้ ช่องว่างตรงนี้ทำให้ดูเหมือนว่าวิทยาศาสตร์ไม่ให้การรับรองในความมีอยู่จริงของความรู้ในระดับปรมาตถ์ในพุทธปรัชญาเถรวาท

ดังนั้น บทความนี้ผู้เขียนต้องการพิสูจน์ให้เห็นว่าความเป็นจริงของพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นเรื่องเดียวกันในส่วนที่วิทยาศาสตร์รับรอง แต่ที่ต่างกันนั้นเป็นเพราะเครื่องมือที่ใช้ในการพิสูจน์

2. ลักษณะความเป็นจริงของพุทธปรัชญาเถรวาท

พุทธปรัชญาเถรวาทยอมรับความเป็นจริงที่มนุษย์สามารถรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสและสิ่งที่อยู่ นอกเหนือจากประสาทสัมผัสของมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เป็นที่ยอมรับของคนสมัยใหม่ที่ได้รับการศึกษาทาง วิทยาศาสตร์ที่ยอมรับเฉพาะความรู้ที่เกิดขึ้นในลักษณะของเชิงประจักษ์ที่ต้องสามารถพิสูจน์ด้วยประสาทสัมผัสเท่านั้น ดังนั้น ลักษณะของความเป็นจริงของพุทธปรัชญาเถรวาทจึงมีดังนี้

ก. มีลักษณะตรงกัน (ยถาภูต) และสมนัยกัน (สนธิ) ได้แก่ ความตรงกันหรือตามความเป็นจริงที่มันเป็นอยู่จริงๆ (ยถาภูต) อย่างที่ตรัสกับพราหมณ์ผู้หนึ่งว่า “มีสมณะและพราหมณ์บางพวกพูดถึงกลางคืนเป็น กลางวันและกลางวันเป็นกลางคืน ที่กล่าวเช่นนั้นเพราะความเขลา แต่สำหรับพระพุทธรองค์แล้ว กลางวันก็เป็น กลางวัน กลางคืนก็เป็นกลางคืน” (อง.ติก. 12/455/108) ตามนัยนี้เท่ากับเป็นการยอมรับความตรงกันระหว่าง คำกล่าว (หรือประพจน์) กับความจริงที่ปรากฏทางอินทรีย์ ตัวอย่างเช่น คำกล่าวที่ว่า “มีดอกกุหลาบสีขาวอยู่ บนโต๊ะนี้” จะเป็นความจริงก็ต่อเมื่อ เรามองเห็นดอกกุหลาบอยู่บนโต๊ะจริงๆ ในอปินณกสูตรแห่งคัมภีร์มัชฌิมนิกายแสดงตัวอย่างว่า “ข้อเท็จจริงมีว่าโลกหน้ามีอยู่ ความเห็นของผู้ที่เห็นว่าโลกหน้าไม่มี ความเห็นเช่นนั้นย่อมเป็น

มิจฉาทิฐิ คือ ความเห็นที่ผิด ก็โลกหน้ามีอยู่จริงแต่เขากล่าวว่าโลกหน้าไม่มี คำกล่าวนั้นย่อมเป็นคำกล่าวที่ผิด” (ม.ม. 12/46/29)

ข. มีลักษณะอยู่ระหว่างกลาง (มัชฌิม) มีความจริงอีกลักษณะหนึ่ง ปรากฏอยู่กลางระหว่างแนวทรรณะสุดโต่งสองอย่างซึ่งเป็นลักษณะคำสอนของพระพุทธเจ้า นับตั้งแต่เริ่มประกาศศาสนา ดังปรากฏในปฐมเทศนา คือ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร (วิ.ม. 13/13-17/15-19) ว่าทรงค้นพบทางสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้ที่สุดสองอย่าง คือ กามสุขัลลิกานุโยค (หรือสุขุนิยม) และ อัตตกิลมณานุโยค (หรือทุณกริยานิยม) ทรงค้นพบด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำให้ญาณและดวงตา (ปัญญา) นำไปสู่ความสงบ ความรู้ยิ่ง และความดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง

ค. มีลักษณะเป็นความจริงอันประเสริฐ ลักษณะของความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนนั้นล้วนเป็นความจริงอันประเสริฐ คือ ทำให้รู้ทุกข์และรู้หนทางแห่งความดับไปของทุกข์ ความจริงอันประเสริฐดังกล่าวนี้เรียกว่า “อริยสัจ 4”

ง. มีลักษณะเป็นกฎธรรมชาติ ภาวะความเป็นจริงนั้นเป็นตัวกฎไม่ใช่มโนทัศน์และกฎนี้มีลักษณะมีอยู่ก่อนแล้วอีกทั้งมีความเป็นสากลเราจะเห็นได้ในคำอธิบายของท่านพุทธทาสดังนี้ “ธัมมทาส แปลว่า ธาตุแห่งธรรม หรืออิทัปปัจจยตา: พระพุทธเจ้าจะเกิดก็ตามไม่เกิดก็ตาม ธรรมชาตินี้มีอยู่แล้ว แปลว่า อิทัปปัจจยตามีอยู่แล้ว” “สำหรับกฎที่เหนือกฎทั้งหลาย คือ กฎแห่งอิทัปปัจจยตานี้ให้ถือว่า เป็นต้นตอของกฎทั้งหลาย กฎเล็กกฎน้อยทั้งหลายมีมากมายมีต้นตอมาจากกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา” “ตัวกฎอิทัปปัจจยตาจึงเป็นของตายตัว คือ เป็นอสังขตะ แต่สิ่งที่มันสร้างขึ้นมาก็หรือทำให้เกิดขึ้นมานั้นมันก็เป็นสังขตะ คือ เปลี่ยนไปตามปัจจัย” “กฎนั้นเป็นกฎแน่นอนตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลง” (พุทธทาสภิกขุ, 2522, หน้า 22-23, 341, 351-352)

กล่าวโดยสรุป ลักษณะความเป็นจริงของพุทธปรัชญาเถรวาท มีลักษณะตรงกัน (ยถาภูต) มีความตรงกันระหว่างสิ่งที่จริงกับผู้ที่เข้าไปรับรู้สิ่งที่จริงและสมนัยกัน (สนธิ) กับหลักตรรกศาสตร์จะต้องเป็นความจริงที่ไม่ขัดแย้งกันอยู่ มีลักษณะอยู่ระหว่างกลาง (มัชฌิม) แนวคิดสุดโต่งทั้งหลายที่สำคัญจะมีลักษณะเป็นความจริงอันประเสริฐทำให้รู้ทุกข์และหนทางดับทุกข์ และเป็นกฎธรรมชาติ

จากการศึกษาพบว่า ลักษณะความเป็นจริงของพุทธปรัชญาเถรวาทในมุมมองวิทยาศาสตร์ไม่ได้มีความขัดแย้งกัน เพียงแต่มุ่งเน้นความสำคัญต่างกัน วิทยาศาสตร์มุ่งเน้นในการศึกษาสิ่งที่เป็นรูปธรรมเพื่อค้นหาความเป็นจริงแล้วนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทมุ่งเน้นในการศึกษาสิ่งที่เป็นนามธรรมเพื่อให้เข้าถึงปรมัตถธรรม 4 เข้าถึงสัจจะแท้อันเป็นแก่นสาระของชีวิต เพื่อพิจารณาไตรลักษณ์พิจารณาให้ปล่อยวางไม่ยึดมั่นถือมั่นในรูปนามขั้น 5 แท้จริงแล้ว ความเป็นจริงจะเป็นในเชิงรูปธรรมหรือนามธรรมพุทธปรัชญาเถรวาทกับวิทยาศาสตร์มีความเห็นตรงกันว่าต้องมีการพิสูจน์ทดลองด้วยตนเองจนเห็นประจักษ์ชัดด้วยตนเองเสียก่อน ไม่เช่นนั้นต่อไปเป็นสิ่งที่สัมผัสได้ง่ายในเชิงรูปธรรมก็เป็นเพียงสมมติฐานไม่ต่างอะไรกับสิ่งที่ป็นนามธรรม ดังนั้น ความเป็นจริง คือ รูป จิต เจตสิก และนิพพานจึงเป็นเพียงสมมติฐานที่รอการพิสูจน์ไม่ต่างกันและพุทธปรัชญาเถรวาทกับวิทยาศาสตร์ก็ไม่ได้มีความขัดแย้งแตกหักกันในประเด็นนี้ กลับมีความเชื่อตรงกันในลักษณะความเป็นจริงว่า โลก จักรวาล มนุษย์ และสรรพสิ่งต่างๆ นั้นไม่ได้เกิดขึ้นลอยๆ หรือเกิดโดยอำนาจจากสิ่งเหนือธรรมชาติ

3. วิธีการเข้าถึงความเป็นจริงของพุทธปรัชญาเถรวาท

หลักการสำคัญในการเข้าถึงความเป็นจริงในระดับต่างๆ ของพุทธปรัชญาเถรวาท คือ ปัญญา แม้ว่าพุทธปรัชญาเถรวาทจะมีหลักศรัทธาที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎกหลายแห่งก็ตาม แต่มิได้หมายความว่าพุทธปรัชญาเถรวาทจะมุ่งสอนให้คนเชื่ออย่างเดียว ตรงกันข้ามกับพุทธปรัชญาเถรวาทกลับสอนให้คนใช้วิจารณ์ญาณตรวจสอบเรื่องต่างๆ ที่รับรู้มาอย่างละเอียดถี่ถ้วน

สาระสำคัญส่วนนี้สามารถศึกษาได้จากหลักคำสอนในกาลามสูตรที่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักการตรวจสอบความรู้ที่รับมาจากแหล่งข้อมูลภายนอก (ปรโตโฆษะ) ด้วยการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ อย่างละเอียด เรียกราคิดอย่างนี้ว่า “โยนิโสมนสิการ” หมายถึง การคิดเรื่องต่างๆ อย่างละเอียดจนเข้าถึงความจริงของเรื่องนั้นอย่างถูกต้อง (ผศ.ธีรโชติ เกิดแก้ว, 2553, หน้า 21)

วิธีการเข้าถึงความเป็นจริงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก นอกจากความเชื่อในกฎธรรมชาติและ ใฝ่รู้ความจริงในกฎธรรมชาติแล้ว การที่จะได้ความรู้หรือตัวกฎธรรมชาติมา เราจะทำอย่างไร เราต้องมีวิธีการหาความรู้ พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายว่ามีอยู่ 3 ประการ คือ (1) การรับรู้ประสบการณ์อย่างเที่ยงตรง (2) การใช้ความคิดที่เป็นระเบียบ และ (3) การสังเกตทดลองด้วยประสบการณ์ตรง (พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต), 2536, หน้า 141-142)

ดังนั้น วิธีการเข้าถึงความเป็นจริงจึงใช้การคิดเรื่องต่างๆ อย่างละเอียดแล้วตรวจสอบความรู้ที่รับมาจากแหล่งข้อมูลที่ได้มาด้วยการใช้วิจารณ์ญาณ คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ อย่างละเอียดถี่ถ้วน เมื่อมั่นใจแล้ว จึงน้อมนำเอาคำสอนนั้นไปปฏิบัติตาม จนเข้าถึงความเป็นจริงของเรื่องนั้นอย่างถูกต้องตามความเป็นจริงของเรื่องนั้นๆ

สำหรับวิธีการทางวิทยาศาสตร์นั้นมีความสอดคล้องกับวิธีการแสวงหาความจริงหรือวิธีการเข้าถึงความเป็นจริงของพุทธปรัชญาเถรวาท ส่วนเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์มีข้อจำกัดในการศึกษาด้านนามธรรม จึงไม่อาจเข้าถึง “จิต เจตสิก และนิพพาน” ได้ แม้แต่สิ่งที่ “รูป” เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์เองก็ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงและไม่สามารถอธิบายได้อย่างกระจ่างชัดในระดับอนุภาค ด้วยเหตุนี้วิทยาศาสตร์ จึงไม่ได้มีความขัดแย้งใดๆ ในเรื่องวิธีการและเครื่องมือในการตรวจสอบความเป็นจริงในปรมัตถธรรม เพราะเป็นข้อจำกัดในการศึกษาของวิทยาศาสตร์เองที่ไม่สามารถเข้าถึงความเป็นจริงในปรมัตถธรรมตามหลักคำสอนในพุทธปรัชญาเถรวาท อีกทั้งความสนใจที่แตกต่างกันจึงทำให้วิทยาศาสตร์สนใจในกฎของสสารและชีวิตในระดับชีววิทยามากกว่าจะสนใจในเรื่องกฎของจิต กฎแห่งกรรม และกฎแห่งธรรม (ธรรมนิยาม) เหมือนกับทางพุทธปรัชญาเถรวาท ทิศทางในด้านความสนใจและข้อจำกัดของเครื่องมือใช้ศึกษาจึงเป็นเส้นชั้นที่ทำให้วิทยาศาสตร์เข้าไม่ถึงความเป็นจริงในระดับปรมัตถธรรมได้ทั้งหมด แต่ก็สามารถไปกันได้ตรงจุดร่วมที่ว่าต่างฝ่ายต่างมุ่งแสวงหาความเป็นจริงของธรรมชาติเช่นเดียวกัน

4. เป้าหมายการเข้าถึงความเป็นจริงของพุทธปรัชญาเถรวาท

เป้าหมายในการแสวงหาความจริงในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นก็ยอมรับถึงประโยชน์และความสุขที่จะได้รับจากการเข้าถึงความจริง ในด้านประโยชน์อันเป็นเป้าหมายในการแสวงหาความจริงในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีดังนี้ ประโยชน์แบ่งตามเป้าหมายของผู้รับผลประโยชน์ มีอยู่ 3 อย่าง คือ

1) อัตตัตถะ ประโยชน์ตน คือ ประโยชน์ของผู้กระทำเอง 2) ปรัตถะ ประโยชน์ผู้อื่น คือ ประโยชน์ของบุคคลอื่นนอกเหนือผู้กระทำ และ 3) อุภยัตถะ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือ ประโยชน์ทั้งของผู้กระทำและของบุคคลอื่น (อง.อรรถก. (ไทย) 23/54/340-342)

อย่างไรก็ตาม เป้าหมายของพุทธปรัชญาเถรวาทต้องเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์อย่างเดียว และจะมีบางคนที่มีความเพียรพยายามปฏิบัติตามคำสอนเท่านั้นที่จะสามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ แต่บางคนปฏิบัติไม่ถึงเป้าหมายสูงสุดก็สามารถที่ดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้อย่างมีความสุข โดยปฏิบัติตามหลักกฎธรรมมีกตลสังวัตตนิกรรม สังคหัตถ์ และฆราวาสธรรมและงดเว้นจากการกระทำอันเป็นบาปอกุศลทั้งปวง ก็สามารถทำให้การใช้ชีวิตในโลกนี้มีความสุข ไม่มีความเดือดร้อนมากนัก พุทธปรัชญาเถรวาทยังมีหลักสัมปรายิกตลสังวัตตนิกรรมสำหรับผู้ที่ต้องการความเป็นอยู่ที่ดีในภพหน้าหลังจากละโลกนี้ไปแล้ว แต่เป้าหมายสูงสุดของพุทธปรัชญาเถรวาท ก็คือการเข้าถึงนิพพานอันเป็นปรมัตถประโยชน์อันสูงสุดเป็นการเข้าถึงความหลุดพ้นจากทุกข์

โดยสิ้นเชิงและตลอดไป แต่การเข้าถึงความหลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิงจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อได้ทำลายกิเลสอันเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ ให้หมดสิ้นไปโดยเด็ดขาดแล้วเท่านั้น การที่บุคคลจะสามารถทำลายกิเลสให้หมดไปได้เขาจำเป็นต้องรู้แจ้งในสิ่งทั้งปวงตามสภาพความเป็นจริงด้วยปัญญาที่เป็นญาณทัศนะ การรู้แจ้งสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง ก็คือการรู้แจ้งไตรลักษณ์ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนาตนเอง

ประเด็นนี้พบว่า วิทยาศาสตร์นั้นมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์สุขของมนุษยชาติในโลกปัจจุบัน เป็นลักษณะโลกียสุขมุ่งพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อรับใช้มนุษย์เกิดเกิดประโยชน์ทางกายหรือกายิกสุข ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทแม้จะยอมรับในเรื่องของความสุขทางกายแต่ก็มุ่งเน้นความสุขทางใจหรือเจตสิกสุขเป็นสำคัญโดยมีความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเป็นเป้าหมาย ดังนั้น แม้ว่าพุทธปรัชญาเถรวาทและวิทยาศาสตร์จะมีเป้าหมายมุ่งเน้นประโยชน์สุขไปคนละด้านแต่ก็ไม่ได้ขัดแย้งกัน อีกมุมหนึ่งกลับกลายเป็นส่งเสริมซึ่งกันและกันและไปกันได้หากรู้จักใช้วิทยาศาสตร์ไปในแนวทางที่ต้งามหรือนำวิทยาศาสตร์มาใช้ศีลธรรม มนุษย์ก็จะมีความสุขที่สมบูรณ์ทั้งกายและใจ สามารถบรรลุเป้าหมายของความสุขได้ทั้งกายิกสุขและเจตสิกสุขได้อย่างไม่เหลือวิสัย

5. ข้อวิจารณ์

วิจารณ์ลักษณะความเป็นจริงของพุทธปรัชญาเถรวาทในมุมมองวิทยาศาสตร์

พุทธปรัชญาเถรวาทพยายามแสวงหาความเป็นจริงของธรรมชาติหรือของโลกเหมือนกับวิทยาศาสตร์ แต่ปัญหาที่อาจเป็นประเด็นต่อการวิจารณ์ ได้แก่ การศึกษาของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นได้ทำการศึกษาไปถึงสิ่งที่อยู่เหนือประสบการณ์ธรรมดาด้วย ความต่างยังอยู่ที่ว่าพุทธปรัชญาเถรวาท พยายามแสวงหาความจริงของธรรมชาติเพื่อให้เข้าใจธรรมชาติของความทุกข์และความดับไปซึ่งความทุกข์ชั่ววินิจนัตร์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการหลุดพ้นเชิงจิตวิญญาณ ในขณะที่วิทยาศาสตร์มุ่งศึกษาความเป็นจริงของธรรมชาติแล้วนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์เพื่อแสวงหาความสุขทางด้านร่างกายให้เต็มที่ข้อขัดแย้ง ในลักษณะความเป็นจริงของพุทธปรัชญาเถรวาทเมื่อมองจากมุมมองของวิทยาศาสตร์ จึงขัดแย้งกันอย่างสิ้นเชิง

อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งดังกล่าวอาจเป็นเพราะพุทธปรัชญาเถรวาทและวิทยาศาสตร์มีรากฐานความรู้ที่ต่างกันโดยสิ้นเชิง พุทธปรัชญาเถรวาทมีรากฐานความรู้เกี่ยวกับเนื้อแท้ของจักรวาลเป็นแบบจิตนิยม (idealism) เพราะยอมรับสิ่งที่เป็นนามธรรม คือ จิตว่าเป็นสิ่งหนึ่งต่างหากจากกาย ส่วนรากฐานทางอภิปรัชญาของวิทยาศาสตร์ คือ แนวคิดแบบสสารนิยม (materialism) เพราะวิชาวิทยาศาสตร์ ไม่อนุญาตให้ใส่เรื่องที่ไม่สามารถตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัสลงในเนื้อหาของวิชาวิทยาศาสตร์ ความรู้บางส่วนในพุทธปรัชญาเถรวาทอาจพิสูจน์ตรวจสอบได้เหมือนความรู้ในวิทยาศาสตร์เพราะต่างเป็นความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่อาจตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัสและเหตุผลเหมือนกัน แต่นั่นก็ไม่จำเป็นว่า พุทธปรัชญาเถรวาทจะต้องเป็นวิทยาศาสตร์หรือเข้ากันได้กับวิทยาศาสตร์และเมื่อสืบหาสาเหตุ จนถึงที่สุดแล้ววิทยาศาสตร์นั่นเอง คือ สิ่งขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อพุทธปรัชญาเถรวาท

ผู้เขียนเห็นด้วยในประเด็นที่ว่าพุทธปรัชญาเถรวาท ไม่จำเป็นต้องเป็นวิทยาศาสตร์หรือเข้ากันได้กับวิทยาศาสตร์ทุกอย่าง แต่ก็ยังเห็นว่าแม้จะมีความต่างกันอยู่มากพอควร แต่ความต่างนี้ไม่ถึงกับทำให้พุทธปรัชญาเถรวาทกับวิทยาศาสตร์ขัดแย้งกันอย่างรุนแรง เพราะวิทยาศาสตร์ไม่ได้มีรากฐานที่เป็นสสารนิยมเต็มตัวและถึงแม้จะถือว่าวิทยาศาสตร์มีรากฐานบนแนวคิดแบบสสารนิยมแต่วิทยาศาสตร์ก็ได้ปฏิเสธสิ่งที่พิสูจน์ด้วยประสบการณ์ตรงไม่ได้อย่างสิ้นเชิง ดังจะเห็นได้จากเรื่องอนุภาคของควอนตัมฟิสิกส์ และการพิสูจน์เรื่องการกลับชาติมาเกิดของปจิตวิทยา (parapsychology) เป็นต้นว่า เพราะยังพยายามใช้เครื่องมือและวิธีการบางอย่างของวิทยาศาสตร์ ซึ่งปัจจุบันนี้ก็มีนักวิทยาศาสตร์หลายคนให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องจิตและเรื่องทางศาสนา อย่างเช่นฟริตจอฟ คาปรา (Fritjof Capra) และพุทธปรัชญาเถรวาทเองแม้จะมีรากฐาน

แนวคิดแบบจิตนิยม (จิต เจตสิก) แต่ก็มิได้ปฏิเสธความเป็นจริงทางสสาร (รูป) แต่เป็นจิตนิยมที่ยอมรับความเป็นจริงของธรรมชาติทั้ง 2 แบบ คือ ความเป็นจริงที่เป็นสสารและเป็นอสสารโดยทั้งสองอย่างนี้ไม่ได้แตกต่างกันโดยสิ้นเชิงแต่อิงอาศัยกันอยู่

ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะในการแก้ไขวิจารณ์ดังกล่าวนี้ไว้ว่า ต้องทำความเข้าใจว่าความต่างดังที่กล่าวมาข้างต้นไม่ได้ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างพุทธปรัชญาเถรวาทกับวิทยาศาสตร์จริงๆ ลักษณะความเป็นจริงของพุทธปรัชญาในมุมมองวิทยาศาสตร์ทำให้เห็นเพียงจุดเน้นที่แตกต่างกันเท่านั้น กล่าวคือฝ่ายพุทธปรัชญาเถรวาทเน้นที่ภายใน ส่วนฝ่ายวิทยาศาสตร์เน้นที่ภายนอก เนื่องจากวิทยาศาสตร์ก็มีความต้องการแก้ปัญหาความทุกข์เช่นกันเพียงแต่เป็นความทุกข์ทางกายเท่านั้น อนึ่ง การที่นักวิทยาศาสตร์มาสนใจความเชื่อหรือคำสอนของพุทธปรัชญาแสดงว่าคำสอนของพุทธปรัชญาเถรวาทมีความเป็นวิทยาศาสตร์ ถึงแม้บางอย่างจะแตกต่างกันบ้างแต่ก็ไม่ถึงขั้นรุนแรงถึงขนาดที่ทำให้ระบบความรู้นี้ไปด้วยกันไม่ได้

วิจารณ์วิธีการเข้าถึงความเป็นจริงของพุทธปรัชญาเถรวาทในมุมมองวิทยาศาสตร์

ชาวพุทธส่วนหนึ่งจะกล่าวด้วยความชื่นชมว่าพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นวิทยาศาสตร์ทั้งที่ในความเป็นจริงพุทธปรัชญาเถรวาทเพียงแต่มีบางส่วนคล้ายวิทยาศาสตร์เท่านั้น วิธีการเข้าถึงความเป็นจริงของพุทธปรัชญาเถรวาทก็เช่นกัน แม้ว่าจะมีมุมมองวิทยาศาสตร์ที่คล้ายคลึงกับวิทยาศาสตร์เมื่อนำเอาหลักอริยสัจ 4 มาวิเคราะห์เปรียบเทียบดังที่อภิปรายไว้แล้วในบทที่ผ่านมา แต่การกล่าวเช่นนี้เท่ากับเป็นการลดทอนคุณค่าหรือศักดิ์ศรีของพุทธปรัชญาเถรวาทด้วย เพราะเท่ากับถือว่าวิทยาศาสตร์เป็นรูปแบบความรู้ที่มาตรฐานซึ่งความรู้ต่างๆ ควรมีลักษณะเหมือนเพื่อที่จะทำให้ความรู้นั้นๆ เป็นความรู้ที่ได้รับการยอมรับ ซึ่งเท่ากับว่าความรู้ของวิทยาศาสตร์เหนือกว่าความรู้อื่นๆ รวมทั้งพุทธปรัชญาเถรวาท ด้วยหากไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นวิทยาศาสตร์

เอกลักษณ์อย่างหนึ่งของวิทยาศาสตร์ ก็คือวิธีการทางวิทยาศาสตร์อันหมายถึงการสังเกตและทดลองซึ่งเน้นประสบการณ์ตรงเป็นเครื่องมือในการหาความรู้และดูคล้ายกับวิธีการทางพุทธปรัชญาเถรวาทที่เน้นการใช้ประสบการณ์ตรงในการแสวงหาและยืนยันความเป็นจริง อย่างไรก็ตาม จุดอ่อนอยู่ตรงที่พุทธปรัชญาเถรวาทยอมรับประสบการณ์ตรงชนิดพิเศษ คือ ประสบการณ์เหนือประสาทสัมผัสธรรมดาหรือประสบการณ์ทางจิตที่สามารถให้ความรู้ที่แท้จริงได้ ทำให้วิธีการของพุทธปรัชญาเถรวาทต่างออกไป ซึ่งการที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเป้าหมาย ขอบเขต รากฐานความรู้ของ พุทธปรัชญาเถรวาทมีลักษณะต่างจากของวิทยาศาสตร์ดังกล่าวมาแล้วทำให้วิธีการแสวงหาความเป็นจริงต้องต่างออกไปด้วย แต่จากการใช้วิธีการที่มีความแตกต่างเช่นนี้ก็ทำให้พุทธปรัชญาเถรวาทยืนยันความเป็นจริงที่อาจขัดแย้งกับความเป็นจริงของวิทยาศาสตร์ เช่น เรื่องเทวดา เป็นต้น

ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะว่า ต้องทำความเข้าใจถึงความขัดแย้งดังกล่าวนี้ว่าแท้จริงแล้วไม่ใช่ความขัดแย้งที่แท้จริง เพราะเป็นความเป็นจริงคนละประเภทกับที่วิทยาศาสตร์ทั่วไปมุ่งแสวงหา กล่าวคือเทวดาเป็นสิ่งที่อยู่เหนือประสาทสัมผัสธรรมดาดังที่เรียกกันว่าอยู่คนละมิติกับมนุษย์ แต่วิทยาศาสตร์แสวงหาสิ่งที่มีอยู่ในมิติเดียวกันหรือสิ่งที่สามารถพิสูจน์ด้วยประสบการณ์ธรรมดาได้ เทวดาจึงเป็นสิ่งที่วิทยาศาสตร์เกี่ยวข้องด้วยและถ้าถือว่าเทวดาเป็นสิ่งที่พิสูจน์ด้วยประสบการณ์ธรรมดาไม่ได้จึงขัดกับวิทยาศาสตร์ที่ถือประสบการณ์ธรรมดาเป็นเกณฑ์ตัดสินความจริง เรายังอาจค้านได้ว่า แม้แต่วิทยาศาสตร์เองก็ยอมรับความเป็นจริงของสิ่งที่พิสูจน์ด้วยประสบการณ์ธรรมดาไม่ได้เช่นกัน เช่น อนุภาค เป็นต้น

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าวิธีการเข้าถึงความเป็นจริงของพุทธปรัชญาเถรวาทกว้างกว่าของวิทยาศาสตร์ เพราะครอบคลุมทั้งประสบการณ์ธรรมดาและประสบการณ์พิเศษ ซึ่งอาจดูว่าขัดกับวิธีการเข้าถึงความเป็นจริงของวิทยาศาสตร์ เพราะวิทยาศาสตร์ไม่ยอมรับประสบการณ์แบบพิเศษ แต่หากมองในด้านของขอบเขตและ

เป้าหมายที่ต่างกัน ก็อาจจะพอกกล่าวได้ว่าไม่ขัดแย้งกันอย่างรุนแรง นอกจากนั้นเรื่องเทวดาที่พิสูจน์ไม่ได้ด้วยประสบการณ์ธรรมดาก็ไม่ใช่เรื่องสำคัญที่เป็นแก่นของพุทธปรัชญาเถรวาทเพราะเป็นคำสอนส่วนย่อยของคำสอนที่มุ่งสอนให้เราเป็นคนดี คือ มุ่งการปฏิบัติธรรมเป็นหลัก แม้จะพิสูจน์ว่ามีจริงไม่ได้ก็ไม่ใช่อุปสรรคสำคัญเหมือนกับเรื่องมนุษย์ต่างดาวที่วิทยาศาสตร์ยังพิสูจน์ไม่ได้ว่ามีหรือไม่มีแต่นั่นก็ไม่ใช่อุปสรรคสำคัญของวิทยาศาสตร์ ยิ่งไปกว่านั้น วิทยาศาสตร์เองก็ไม่ได้ใช้วิธีทดลองเหมือนกันทุกสาขาวิชา บางสาขาวิชาของวิทยาศาสตร์ก็ใช้วิธีการที่ต่างออกไป

ฉะนั้น หากมีความขัดแย้งจริงก็ไม่ใช่ว่าความขัดแย้งที่รุนแรงพอที่จะทำให้พุทธปรัชญาเถรวาทกับวิทยาศาสตร์ขัดแย้งกัน วิธีการเข้าถึงความเป็นจริงของพุทธปรัชญาเถรวาทที่ทำให้เกิดคำสอนที่ดูขัดแย้งกับทฤษฎีของวิทยาศาสตร์ จึงไม่ได้ขัดแย้งกับวิธีการเข้าถึงความเป็นจริงของวิทยาศาสตร์ชนิดไปด้วยกันไม่ได้เลย

วิจารณ์เป้าหมายความเป็นจริงของพุทธปรัชญาเถรวาทในมุมมองวิทยาศาสตร์

ประเด็นปัญหาที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับเป้าหมายความเป็นจริงของวิทยาศาสตร์ก็คือปัญหาในด้านคุณค่าจริยะที่ว่าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีขาดเป้าหมายหรือความใฝ่ปรารถนาทางศีลธรรมทำให้มีการผลิตและใช้เทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์ในทางมิชอบซึ่งทำให้เกิดผลเสียต่อมนุษย์ ประเด็นปัญหาที่ถูกวิจารณ์อย่างกว้างขวางนี้จัดเป็นปัญหาในภาคปฏิบัติของการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ไปใช้ ซึ่งผู้เขียนก็ไม่เห็นด้วยที่วิทยาศาสตร์มุ่งศึกษาข้อเท็จจริงด้านสสาร จนทำให้มนุษย์กลายเป็นเพียงเครื่องจักรหรือกลไกของธรรมชาติเท่านั้น แต่แท้ที่จริงมนุษย์มีศักยภาพทางปัญญามีความสามารถเข้าถึงความเป็นจริงทั้งในด้านสสารและออสสารและศีลธรรมที่เป็นคุณงามความดี การอาศัยเฉพาะวิธีทางวิทยาศาสตร์อย่างเดียว สิ่งที่มีมนุษย์ได้รับเป็นเพียงความจริงที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตให้อยู่รอดเท่านั้น แต่ไม่ได้คำประกันเป้าหมายในเรื่องประโยชน์สุขที่ยั่งยืน เพราะขาดการอบรมฝึกฝนพัฒนาตนในด้านศีลธรรมจริยธรรม เทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์เมื่อตกอยู่ในมือคนที่ไร้ศีลธรรมจริยธรรมย่อมเป็นภัยต่อมนุษย์ด้วยกันเอง เนื่องจากบุคคลที่เห็นแก่ตัวเห็นแก่ได้ เขาจะทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ ผลประโยชน์ แม้ว่าจะต้องเอาเทคโนโลยีทางทหารมาใช้ก่อสงครามก็ตาม โดยไม่คำนึงว่าการกระทำนั้นเป็นไปเพื่อความเบียดเบียนหรือไม่ เพราะวิทยาศาสตร์มุ่งศึกษาข้อเท็จจริง ทางสสาร (รูปธรรม) แต่ขาดการพัฒนาด้านนามธรรม

ผู้เขียนให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ปัญหาที่แท้จริงในประเด็นดังกล่าวนี้เป็นเรื่องของผู้ใช้ความรู้วิทยาศาสตร์เป็นหลัก แต่ละคนย่อมมีความต่างกัน มีทั้งคนดีและคนชั่วเช่นเดียวกับที่ศาสนาที่เน้นเรื่องศีลธรรมแต่ก็ยังมียักบวชหรือคนในศาสนาที่เอาศาสนาไปใช้ประโยชน์ส่วนตัวและทำลายคนอื่นไม่ต่างอะไรจากวงการวิทยาศาสตร์ และแม้วิทยาศาสตร์จะมีได้มีเป้าหมายทางศีลธรรมที่ชัดเจนอย่างศาสนา แต่ก็มีใช้ไม่มีเลยเพราะวิทยาศาสตร์โดยหลักการก็มุ่งประโยชน์ของมนุษย์อยู่ด้วยซึ่งเป็นเจตนาที่ดีงามอย่างหนึ่งที่ต้องการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้พ้นจากความเจ็บไข้และความยากลำบาก จึงอาจกล่าวได้ว่า วิทยาศาสตร์ก็มีเป้าหมายทางศีลธรรมโดยอ้อมแฝงอยู่ไม่มากก็น้อย อย่างไรก็ตาม ในอีกมุมมองหนึ่ง ก็ยังมีความเป็นไปได้ว่าวิทยาศาสตร์ขาดหลักการทางศีลธรรม โดยเฉพาะในสถานการณ์ปัจจุบันที่นักวิทยาศาสตร์โดยทั่วไปจะทำอะไรก็มักจะขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐหรือบริษัทและผลประโยชน์อยู่มาก และมากขึ้นเรื่อยๆ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างเรื่องสิทธิบัตรที่บางครั้งเป็นการฉกฉวยและทำลายผลประโยชน์ของผู้อื่น จริงๆ แล้ว หากมนุษย์รู้จักนำวิทยาศาสตร์มารับใช้ศาสนา ศาสนาก็ใช้วิทยาศาสตร์เพื่ออำนวยความสะดวกในกิจกรรมอันเป็นกุศลใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับมนุษย์ ประโยชน์สุขย่อมเกิดแก่โลกได้อย่างยั่งยืน

แม้ว่าการแสวงหาความเป็นจริงของมนุษย์มีอยู่หลากหลายวิธี แต่เมื่อความจริงทางวิทยาศาสตร์ เข้ามามีอิทธิพลเหนือความจริงทั้งปวงในยุคสมัยหนึ่ง ทำให้ความจริงที่หลากหลายนั้นถูกลดทอนบทบาทลงจนถึงขั้นที่ต้องพิสูจน์ความเป็นจริงทุกอย่างให้เป็นวิทยาศาสตร์เท่านั้น แต่แท้ที่จริงแล้วความเป็นจริง ที่ให้ประโยชน์และคุณค่า

กับมนุษย์ไม่ได้มีเพียงความเป็นจริงทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น แต่ยังมีความเป็นจริงทางปรัชญาและศาสนาด้วย โดยเฉพาะในทางพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นเป็นความจริงในเชิงคุณค่าเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ควรส่งเสริมให้เกิดการนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันเพราะตอบโจทย์ในเรื่องความสุขอันเป็นเป้าหมายสุดท้ายที่มนุษย์ปรารถนาจะไปให้ถึง

บรรณานุกรม

- การศาสนา, กรม. (2525). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง**. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- เจษฎา ทองรุ่งโรจน์. (2547). **พจนานุกรมปรัชญา อังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพฯ: โปแดง.
- ธีรโชติ เกิดแก้ว, ผศ. (2553). **พุทธปรัชญา มติการมองโลกและชีวิตตามความเป็นจริง**. สมุทรปราการ: โครงการสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต). (2536). พิมพ์ครั้งที่ 3. **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2522). **อทิปปัจจยตาชุดธรรมโฆษณ์**. กรุงเทพฯ: ธรรมทานมูลนิธิ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2540). พิมพ์ครั้งที่ 2. **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย (แก้ไขเพิ่มเติม)**. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- วัชรระ งามจิตรเจริญ, รศ.ดร. (2552). พิมพ์ครั้งที่ 2. **พุทธศาสนาเถรวาท**. กรุงเทพฯ: โพธิ์-วัน พรินต์ติ้ง.
- สมภาร พรหมทา. (2540). **พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.